

УДК 811.133.1+811.161.2]’25:791.024.4
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.5-1/45>

Смірнова М. Р.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Панчишко К. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ ФРАНЦУЗЬКИХ ФІЛЬМОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Стаття присвячена проблемам перекладу французьких фільмонімів українською мовою. Влучна назва надзвичайно важлива для успішного прокату фільму, головна мета якого, з огляду на його мас-медійну природу, – бути популярним та принести якомога більше прибутку. Саме тому в умовах демонстрації фільму в інших країнах, окрім передачі в його назві теми та ідеї, беруться до уваги й особливості місцевої культури та менталітету, аби зацікавити інішомовну публіку і забезпечити популярність фільму. Таким чином, фільм – це не просто витвір мистецтва зі своєю історією, але ще й спеціалізовано-орієнтований різновид товару, якому необхідна реклама і споживачі.

Відповідно до специфіки досліджуваного матеріалу застосовуються методи дослідження, які сприяють досягненню поставленої мети: описовий метод, метод лінгвістичного спостереження, аналіз та класифікація для систематизації досліджуваного матеріалу, зіставний метод для дослідження його особливостей, зумовлених лінгвістичними, соціальними та культурними вимогами середовища функціонування фільмонімів. Методи граматичного та лексико-семантичного аналізу дали змогу виявити найбільш продуктивні трансформації під час перекладу французьких фільмонімів українською мовою.

Дослідженням функцій та типології заголовків художніх та публіцистичних творів присвячено багато наукових праць. Спираючись на класифікації функцій заголовків як таких, у статті окреслюється п'ять основних функцій фільмонімів та способи їх реалізації.

Під час передачі назви фільму іноземною мовою перед перекладачем постає завдання не стільки еквівалентного, скільки адекватного перекладу. У статті наводиться аналіз таких важливих понять, як еквівалентність та адекватність перекладу, із подальшим визначенням типів еквівалентності (динамічна та формальна) разом із поясненням, чим саме керуються перекладачі у процесі перекладу і чому інколи виникає декілька варіантів назв кінофільмів.

Уперше завдяки проведеному аналізу вибірки назв, взятих із різних сайтів, які спеціалізуються на кіномистецтві, було виявлено, що дослівний переклад зустрічається доволі нечасто. Лексичні трансформації (конкретизація, узагальнення, синонімічний переклад) спрямовані на таке відтворення назви, яке наблизить фільм до потенційного глядача, дасть йому більшу інформацію про жанр та тематику фільму.

Доведено, що домінуючим способом перекладу французьких фільмонімів українською мовою є адаптація. Це може бути пов'язано із складнощами повної передачі етнічних та культурологічних особливостей країни, в якій був знятий фільм. Адаптації допомагають краще спрогнозувати події фільму та його жанрову приналежність. З метою забезпечення експресивності подачі та залучення більш широкої глядацької аудиторії перекладачі часто вдаються до цілком нового варіанту назви, яка не має нічого спільного з оригіналом.

Ключові слова: фільмонім, адекватний переклад, еквівалентність, лексичні трансформації, безеквівалентна лексика.

Постановка проблеми. Від самої своєї появи кінематограф став важливою частиною життя людей. Десятки, сотні, тисячі фільмів різних жанрів з'являються кожен рік. Незважаючи на наявні відмінності, всі фільми мають один спільний елемент – назву. Якщо, згідно з дослідженнями психологів, близько 80 відсотків читачів журна-

лів та газет приділяють увагу лише заголовкам, можна припустити, що у разі з фільмами глядачі насамперед звертають увагу на назву. Отже, саме назва часто визначає популярність фільму. Ще з другої половини двадцятого століття назви фільмів вийшли далеко за межі реалізації функції прагматичної комунікації. Вони перетворилися на

певні реченнєві сюжети, які задають той чи інший настрій, підштовхуючи глядача прийняти рішення щодо перегляду фільму. Саме тому В.С. Модестов підкреслює: «Заголовок – це художній образ твору, його візитна картка» [1, с. 157]. Кіноіндустрія не знає кордонів, фільми шукають своїх глядачів по всьому світі. Назва під час перекладу може як лишитися незмінною, так і зазнати кардинальної трансформації. Аналіз способів перекладу фільмонімів і становить предмет запропонованої у статті розвідки. Адже саме влучна, ефектно перекладена назва стане гарантом популярності фільму в іншому мовному та культурному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над вивченням особливостей перекладу фільмонімів працювала велика кількість спеціалістів і науковців, які відкрили і довели важливість перекладу, що не лише стовідсотково відповідатиме змісту оригіналу, але й буде передавати настрій та експресію мови-джерела. *Загальними проблемами перекладу* займалися такі дослідники, як В.Н. Комісаров, І.В. Арнольд, М.М. Михайлов, І.З. Алексєєва. Проблеми *еквівалентності* вивчали Л.Л. Нелюбин та А.Д. Швейцер. Особливо проблемами *перекладу назв цікавилися* В.С. Модестов, А.В. Суртаєва, О.Ю. Богданова, Л.М. Черкаський. На думку О.Ю. Богданової, саме назва дозволяє створити уявлення про концепт твору, оскільки «назва є смисловим вузлом, який замикає в собі всі види зв'язку» [2, с. 117]. Способи перекладу фільмонімів досліджували Ю.М. Подимова, І.Г. Мілевич, Е.Ж. Бальжинімаєва, П.В. Іванова.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз прийомів перекладу французьких фільмонімів українською мовою. Особлива увага приділяється лексичним трансформаціям. Матеріалом дослідження слугують 113 назв франкомовних фільмів різних жанрів, що вийшли в прокат у період 1990 – 2019 років. Відбір матеріалу відбувався методом вибірки з електронних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. І.В. Арнольд вважає, що «заголовок – це найсильніша позиція в тексті» [3, с. 223]. У нашому разі йдеться про фільмонім, який задає тон усьому твору, збігаючись за своїми функціями із заголовком художнього тексту. Як сказав професор Л.М. Черкаський, «заголовок виражає тему, соціальну або філософську ідею, слугує камертоном емоційного настрою, повідомляє про місце і дію, демонструє ключову деталь майбутньої розповіді, а інколи ніби окреслює обсяги створеного» [4, с. 226]. Відповідно, фільмонім має виконувати ті самі функції,

інтригуючи і зацікавлюючи глядачів. На назві фільму зосереджена особлива увага потенційного глядача, який на початку не має жодної інформації про фільм і розум якого готовий до сприйняття запропонованої автором концепції. Художній фільм – це не тільки культурний феномен, що відображає соціальні й культурні пріоритети суспільства, але і засіб формування картини світу як окремої особистості, так і лінгвокультурного суспільства загалом. Доволі часто саме фільми є головним джерелом і водночас найуживанішим засобом створення образу «чужої» культури. Найголовніші особливості фільмонімів – їх лаконічна експресивно забарвлена форма і досить чітка знакова природа.

Зазвичай виділяють п'ять основних *функцій фільмонімів*: номінативну, рекламну, інформативну, прагматичну і прогностичну функції.

Номінативна функція. Оскільки фільмонім – це назва фільму, відповідно він виконує номінативну функцію. Номінативна функція фільмоніма розглядається як первісна, оскільки «назва фільму – це перший етап ознайомлення глядача з фільмом» [5, с. 147–150].

Рекламна функція. Швидкий темп життя і вихід величезної кількості фільмів на рік поряд із постійною відсутністю вільного часу у сучасної людини призводить до значної вибагливості глядачів щодо вибору фільму. Рекламна функція відповідає за формування певного сприйняття, привертаючи увагу глядачів і підсилюючи бажання перегляду фільму.

Інформативна функція. Під інформативною функцією розуміється здатність назви передати основну інформацію щодо тематики, жанру, навіть змісту фільму. Саме цю функцію напевно можна вважати домінуючою, оскільки вона відповідає за залучення глядача, зацікавленого у перегляді фільму.

Прагматична функція (функція впливу). Щодо прагматичної функції, то Т.В. Жеребило підкреслює: «Фільмонім формує ставлення глядача і викликає в нього, як правило, зацікавленість, здивування, захоплення, сум, розчарування та інші емоції» [6, с. 273]. Таким чином, прагматична функція являє собою конкретизоване використання мови для інтелектуального, емоційного або вольового впливу на потенційного глядача.

Прогностична функція. Прогностична функція здійснюється шляхом жанрової і смислової адаптації, тобто додаванням певних асоціативних слів, які змогли б пов'язати фільмонім з жанром і сюжетом фільму. Асоціації назви фільму повинні

бути ясними за змістом, який він резюмує, і легко запам'ятовуватися за формою. У прогностичній функції бере участь процес випереджаючого прогнозування глядачем змісту фільму за його назвою.

А.В. Суртаєва вважає, що назвам літературного твору властива, крім вище зазначених, ще асоціативна функція, яка, на її думку, полягає у «створенні у читача певного ряду асоціацій, що викликані заголовком у мікроконтексті і впливають на подальше сприйняття тексту читачем» [7, с. 19]. Асоціативна функція притаманна також і фільмонімам. Так, Є.В. Козлов підкреслює, що «якщо глядач зустріне частково знайому назву, особливо якщо вона вже встигла завоювати популярність, то одразу наділить майбутній фільм позитивною оцінкою і неодмінно спробує спрогнозувати можливі повороти сюжету, орієнтуючись на вже відомий фільм» [8, с. 143–144].

Беручи до уваги важливість назви, переклад фільмонімів стає матеріалом для дослідження, зіставлення та аналізу нових, можливо тимчасових, структур і тенденцій перекладу з погляду перекладацьких стратегій адаптації.

Адекватність і еквівалентність – центральні категорії загальної теорії перекладу. Перекладач має виконати цілу низку завдань: передати за допомогою засобів іншої мови цілісний і точний зміст першотвору; зберегти стилістичні й експресивні особливості оригіналу; адекватно передати його стилістичні особливості; здійснити в процесі перекладу порівняння мовних структур. У теорії перекладу питання адекватності й еквівалентності розроблені досить глибоко, але, незважаючи на численні дослідження, єдиних визначень усе ж немає.

Поняття адекватного перекладу є досить широким, ширшим за поняття еквівалентного перекладу. Еквівалентність – категорія більш специфічна і вузька, яка зазвичай позначає досить близьку відповідність двох текстів. Класичне визначення адекватного перекладу полягає в тому, що адекватним вважається семантично і прагматично еквівалентний переклад.

Поняття «еквівалентність», згідно з В.Н. Комісаровим, «це максимально можлива лінгвістична близькість тексту перекладу до тексту оригіналу» [9, с. 152–153]. Найбільш поширеною нині є теорія рівнів еквівалентності, згідно з якою в процесі перекладу встановлюються відносини між відповідними рівнями оригіналу і перекладу. В.Н. Комісаров наголошує: «Одиниці оригіналу і перекладу можуть бути еквівалентні один одному на всіх існуючих рівнях або тільки на деяких з них. Кінцева мета перекладу

полягає у встановленні максимального ступеня еквівалентності на кожному рівні» [9, с. 51]. Ю. Найда під час розгляду питання про еквівалентність доходить висновку, що «не можна розглядати принципи відповідностей при перекладі, не визнаючи, що існує безліч різних типів перекладу» [10, с. 9]. Розрізняють два основних типи еквівалентності: динамічна і формальна.

Динамічна еквівалентність орієнтована на реакцію іншомовного рецептора і прагне забезпечити на нього такий самий вплив, що й оригінал на рецепторів мови-джерела. *Формальна* еквівалентність співвідноситься із самим повідомленням, із прагненням найбільшої відповідності між окремими елементами мови-джерела та мови перекладу.

Усі переклади одного тексту розглядаються з точки зору більшого або меншого наближення до ідеалу. Проблема еквівалентного перекладу полягає в його недосяжності: передати повністю увесь зміст оригіналу, зберігаючи при цьому його форму, неможливо. Спроби зробити максимально еквівалентний переклад призводять до його неприродності. Переклади одного і того ж тексту можуть бути, і найчастіше бувають, принципово різними. Одна із причин виникнення декількох варіантів перекладу одного й того ж тексту – різне його тлумачення перекладачами, яке залежить від багатьох факторів. Інша ж причина – варіативність мовних засобів, якими може бути переданий один і той самий зміст. Перед перекладачем постає проблема вибору способів перекладу, принципова множинність рішень, яка і задає варіативність, звідки і випливає наявність декількох варіантів перекладу.

Що стосується перекладу фільмонімів, то, згідно з А.В. Антроповою, «важливо зберегти інформативну функцію, щоб глядачеві була зрозуміла основна ідея, виражена в назві картини» [11, с. 10]. Так, аналіз 113 назв французьких фільмів, які вийшли у прокат в Україні протягом 1990–2019 років, виявив тільки чверть (26,5%) фільмонімів, які були перекладені дослівно: *Océans – Океани* (2009), *Monsieur Papa – Мосьє тато* (2011), *Les garçons et Guillaume, à table! – Хлопці та Гійом, до столу!* (2013), *Les vacances du petit Nicolas – Канікули маленького Ніколя* (2014), *Jeune femme – Молода жінка* (2017).

Більшість фільмонімів (58,5%) були перекладені за допомогою різного роду лексичних трансформацій з метою не тільки передати зміст назви фільму, але й перенести його на іншомовний терен, наблизити до іншомовної культури. Трансформації представлені в основному модуляціями

(24,9%) та адаптаціями (33,6%) (див. Діаграма 1. Дослівний переклад та лексичні трансформації у перекладі фільмонімів).

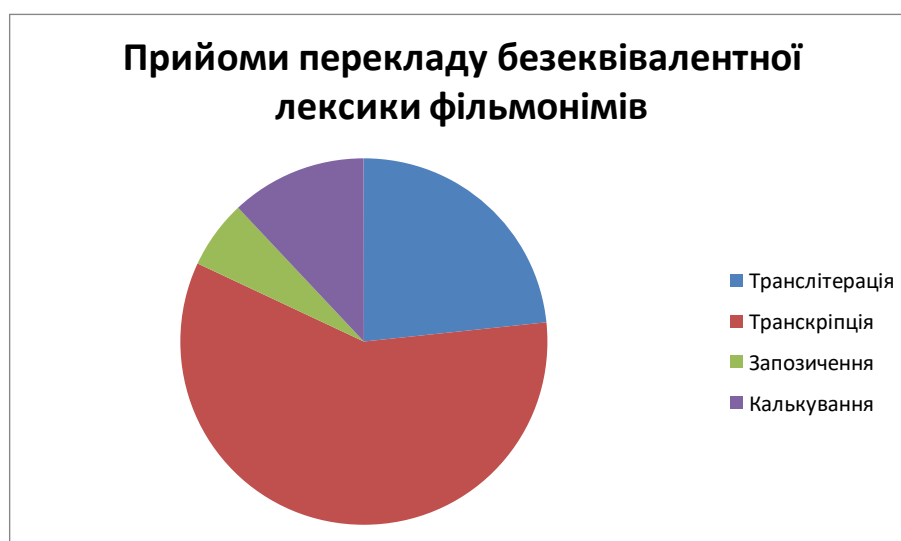
Модуляції дуже близькі до дослівного перекладу, проте виявляють себе у конкретизації, синонімічному перекладі, узагальненнях. І якщо переклад за допомогою синонімів (*L'amour dure trois ans* – *Кохання живе три роки* (2012), *Amoureux de ta femme* – *Коханець моєї дружини* (2018)) та узагальнення (*Les roupees russes* – *Красуні* (2005), *Mr & Mme Adelman* – *Він і вона* (2017)) зустрічаються доволі нечасто, всього у 2,7% випадків, то аналіз вибірки виявив 13,2% конкретизації шляхом додавання інформації у назву фільму: *Le divorce* – *Розлучення по-французьки* (2003), *Madame Edouard* – *Мадам Едуар та інспектор Леон* (2004),

La vie est a nous! – *Наше шалене життя* (2005), *L'école buissonnière* – *Як прогуляти школу з користю* (2017).

Такий прийом описового (роз'яснювального) перекладу використовують у випадках, коли фільмонім містить елементи іншомовної культури, які можуть бути не зрозумілі українській аудиторії, або ім'я власне, яке не завжди може бути життєздатним фільмонімом. Додавання – це розширення оригінального фільмоніма, пов'язане з необхідністю додавання лексичних елементів для повноти передачі його змісту, а також пов'язане з відмінностями в граматичному ладі: *Budapest* – *Шалений Будапешт* (2018), *Les profs* – *Божевільні вчителі* (2013), *9 mois ferme* – *9 місяців суворого режиму* (2013).

Діаграма 1. Дослівний переклад та лексичні трансформації у перекладі фільмонімів

Діаграма 2. Прийоми перекладу безеквівалентної лексики фільмонімів

Хоча існує довгий список назв із дослівним перекладом, частіше переклад фільмонімів здійснюється шляхом адаптації (33,6% досліджуваних фільмонімів), тобто непрямого перекладу, коли вихідна назва може абсолютно не збігатися з оригінальною. Це може бути пов'язано з відмінностями культур і мов, з наявністю реалій та фразеологізмів, які складні під час перекладу через свою специфіку. Створюючи український варіант назви, перекладач бере до уваги не лише оригінальну назву і сюжет, але й майбутніх глядачів, їх ментальність, потреби та інтереси.

Часто при перекладі фільмонімів застосовується жанрова або смислова адаптація. Жанрова адаптація – це додавання пояснюючих або уточнюючих елементів, які допоможуть глядачеві співвіднести фільм з його жанром (драма, мелодрама, трагедія, комедія, трилер, жахи, бойовик, фантастика, пригоди тощо): *Le grand bain – Щасливі невдахи* (2018), *Populaire – Кохання на кінчиках пальців* (2012), *Le monde est a toi – Афера по-французьки* (2018), *Un petit boulot – Кілер мимоволі* (2016), *Il etait une fois, une fois – Пограбування по-бельгійськи* (2011). Смислова адаптація – це додавання лексичних елементів, введення ключових слів, які компенсують смислову або сюжетну недостатність дослівного перекладу, розширюючи його: *Rémi sans famille – Пригоди маленького Ремі* (2018), *Lolo – Матусин синок* (2015), *Qu'est-ce qu'on a fait au Bon Dieu? – Божевільне весілля* (2014), *Hors de prix – Фатальна красуня* (2006), *Un bonheur n'arrive jamais seul – Кохання з перешкодами* (2012), *Un plan parfait – Заміж за два дні* (2012).

Як бачимо, велика кількість фільмів потребує часткової або повної трансформації, бо інакше, у разі дослівного перекладу, потенційний глядач не зможе зрозуміти емоційний та сюжетний посил фільму, ідентифікувати жанр і правильно його зрозуміти. Оригінальна назва трансформується для розширення аудиторії та підвищення рівня зацікавленості до фільму. Назва має заманювати, привертати увагу, викликати бажання піти в кіно-театр саме на цей фільм. Іншими словами, назва має максимально дорого продати фільм.

Окрему цікавість становить переклад безеквівалентної лексики у назвах фільмонімів. Як відомо, під час перекладу безеквівалентних одиниць традиційно використовуються прийоми транслі-

терації і транскрипції. «Транскрипція і транслітерація – способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер перекладної мови» [12, с. 14] (див. Діаграма 2).

Під час транслітерації засобами перекладної мови передається графічна форма слова іноземного мови, а під час транскрипції – його звукова форма. Під час перекладу назв фільмів цей прийом зустрічається досить нечасто: транслітерація (3,5%) *Attila Marcel – Аттіла Марсель* (2013), *Gemma Boveri – Джемма Бовері* (2014), *Samba – Самба* (2014), *Curiosa – Кюріоса* (2019), транскрипція (8,8 %) *Vambou – Бамбу* (2009), *Chic! – Шук!* (2015), *Poupouridou – Пупупіду* (2011).

«Калькування – це спосіб перекладу, за якого лексична одиниця іноземної мови відтворюється засобами приймаючої мови зі збереженням морфологічної структури. Під час калькування компоненти запозиченого слова або словосполучення переводяться окремо і з'єднуються за зразком іноземного слова або словосполучення» [15, с. 147]. Такий прийом також зустрічається доволі нечасто (1,8%), так само, як і запозичення (0,9%) (див. Діаграма 2): *L'arnacoeur – Серцеїд* (2010), *Casse-tête chinois – Китайська головоломка* (2013). Транскрипція, транслітерація, калькування та запозичення становлять разом 15,1% дослідженого матеріалу.

Висновки і пропозиції. У сучасному світі всьому необхідна рекламна кампанія, місію якої і взяли на себе фільмоніми, гарантуючи фільмам популярність і натовп глядачів, привертаючи увагу яскравістю та легкою запам'ятовуваністю, водночас реалізуючи прогностичну функцію, завдяки якій аудиторія може скласти певні очікування ще до початку перегляду. Під час перекладу фільмонімів українською мовою досить часто перекладачі вдаються до непрямого перекладу та жанрової адаптації шляхом додавання елементів, що конкретизують головну частину назви оригіналу. У подальшій перспективі дослідження цієї теми доцільно розглянути переклад фільмонімів з погляду психолінгвістики у зв'язку із сильним впливом рекламної функції на кінцевий варіант перекладу. Таким чином, переклад назв фільмів є великим матеріалом для дослідження, зіставлення та аналізу нових, можливо тимчасових, структур і тенденцій перекладу з погляду перекладацьких стратегій адаптації.

Список літератури:

1. Модестов В.С. Художественный перевод: история, теория, практика. М.: Изд-во Литерат. Ин-та им. А.М.Горького, 2006. 463 с.
2. Богданова О. Ю. Заголовок как элемент текста. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова*. № 1. 2007. С. 116-119.
3. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. 448 с.
4. Черкаський Л. М. Почнемо з заголовка. *Іноземна література*, 1986. № 5. С. 225–230.
5. Пешкова Ю.В. Взаимосвязь синтаксической структуры и функций заголовков новостных текстов. *Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*, 2011. № 1. С. 147–150.
6. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов и понятий Изд. 5-е, испр. и доп. Назрань: Пилігрим, 2010. 610 с.
7. Суртаева А.В. Заглавие художественного текста как элемент его информационной структуры (на материале заглавий англоязычных художественных произведений XX–XXI вв.): автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. С-Петербург. гос. ун-т. – Санкт-Петербург, 2012. 21 с.
8. Козлов Е.В. Развлекательная повествовательность в контексте массовой культуры: монография. Волгоград, 2008. 239 с.
9. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). М.: Высш. шк. 1990. 253 с.
10. Найда Ю.А. К науке переводить (перевод с английского). Лейден, 1964. 28 с.
11. Антропова А.В. Названия американских, английских и российских кинофильмов: сопоставительная характеристика и проблемы перевода: дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.20. Ур. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2008. 217 с.
12. Комиссаров В.Н. Лингвистическое переводоведение в России. М.: ЭТС. 2002. 384 с.

Smirnova M. R., Panchyshko K. V. LEXICAL TRANSFORMATIONS USED IN UKRAINIAN TRANSLATIONS OF FRENCH FILMONYMS

This article reviewed issues of translating French filmonyms into Ukrainian. Felicitous titles are very important for successful film releases with their major objective (taking into account the mass media nature of films) to be popular and as much money-making as possible. That is why, when a film is shown abroad, to make foreign-language audience interested and to ensure the popularity of a film, local cultural and mental peculiarities shall be taken into account in addition to reflecting a film subject and idea in its title. Thus, a film is not only an art work with its own history, but also a specifically oriented type of goods, which requires advertisements and consumers.

According to specific features of a researched subject, research methods are used, which promote achieving of a set purpose: descriptive method, linguistic observational method, analysis and classifying to systemize a researched subject, comparative method to study its peculiarities caused by linguistic, social and cultural requirements set by a filmonym functioning environment. Methods used for the grammatical and lexico-semantic analysis allowed identifying of the most effective transformations used during translating French filmonyms into Ukrainian.

Many scientific papers consider functions and typology of fiction and publicistic titles. Based on classifications of title functions as such, this article describes five major functions of filmonyms and ways of their implementations.

When translating a title of a film into a foreign language, each translator shall find not so much equivalent as adequate correspondence. Thus, the article contains the analysis of very important definitions, such as translation equivalency and adequacy, with the further determination of equivalency types (dynamic and formal), combined with explanations of translators' motivations appearing during translating, as well as why several versions of film titles sometimes appear.

Due to the carried out analysis of a sample of titles taken from various cinematic web sites, it was first found out that literal translations are rather rare in occurrence. Lexical transformations (concretization, generalization, synonymic translation) are aimed at the title reproduction, which can make a film closer to its potential audience and better describes its genre and subjects.

It was proven that the adaptation is an uppermost method used for Ukrainian translations of French filmonyms. This can be caused by difficulties related to the complete refection of ethnical and cultural peculiarities of a country of film origin. Adaptations support better predicting of film events and its genre. To ensure the expressivity and to attract additional audience, translators often select a completely new title, which is nothing close to an original one.

Key words: *filmonym, adequate translation, equivalency, lexical transformations, untranslatables.*